

Komitet za prava osoba sa invaliditetom**Lista pitanja u vezi sa inicijalnim izvještajem Bosne i Hercegovine***Skraćenice:

BiH – Bosna i Hercegovina

RS - Republika Srpska

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

BD – Brčko distrikt BiH

A.Svrha i opšte obaveze (čl. 1-4)

1. Navedite informacije o učešću i konsultacijama sa organizacijama koje predstavljaju osobe s invaliditetom, uključujući i one koji nisu dio Vijeća osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini i njihov doprinos u izradi inicijalnog izvještaja i u realizaciji srodnih nacionalnih politika.

U izradi Izvještaja o provođenju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u BiH su učestvovali predstavnici organizacija koji imaju svoje članove u Vijeću za osobe sa invaliditetom BiH, kao i druge organizacije osoba sa invaliditetom iz cijele BiH i to putem otvorene javne rasprave na kojoj su svi imali mogućnost davanja svojih mišljenja i sugestija..

U Brčko Distriktu BiH je, nakon izrađenog prednacrtu Zakona o dopunskim pravima porodica poginulih i ratnih vojnih invalida, izvršena konsultacija sa Udruženjima ratnih vojnih invalida Brčko Distrikta BiH kao interesnim grupama, a održane su i javne rasprave i okrugli stolovi.

Vlade Republike Srpske ima obavezu da se konsultuje sa Savezima organizacija lica sa invaliditetom koja su stekla status od javnog interesa¹ u skladu sa Zakonom o udruženjima i

* Usvojila radna grupa na svom šestom sjednici (5-9. septembar 2016.) prije zasjedanja Komiteta.

¹ Status od javnog interesa se dobija na osnovu postojanja udruženja lica sa invaliditetom u svim opštinama Republike Srpske. Preko Saveza organizacija lica sa invaliditetom koja imaju status od javnog interesa se vrše sve konsultacije u vezi sa licima sa invaliditetom, kao i putem Interresornog tijela Vlade Republike Srpske za podršku licima sa invaliditetom koje je stalno, stručno,

fondacijama² i koja se dobila mogućnost u skladu sa Zakonom o zaštiti imena Republike Srpske³ da koriste naziv Republika Srpska. Također, nadležna ministarstva u zavisnosti od oblasti koju pokrivaju vrše konsultacije sa svim ostalim organizacijama lica sa invaliditetom i regionalnim koalicijama lica sa invaliditetom.

Organizacije osoba sa invaliditetom koje su registrovane na nivou FBiH, u svojstvu članova komisija i radnih tijela i uz saglasnost Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, učestvuju u kreiranju, implementaciji i monitoringu strateških, akcionih, zakonskih i drugih programa značajnih za ovu populaciju. Organizacije koje su registrovane na kantonalnom i opštinskom nivou uključene su u rad kroz proces konsultacija i javnih rasprava.

2. *Navedite pregled socijalne i finansijsku pomoći u smislu dostupnosti resursa za poboljšanje prava osoba s invaliditetom i podršku za organizacije osoba sa invaliditetom kako bi mogli da se zalažu za svoja prava.*

Bosna i Hercegovina je u okviru budžeta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH po prvi put u 2016. godini u svom budžetu izdvojila 40.000,00 KM grant sredstava za podršku organizacijama osoba sa invaliditetom u BiH koja su namijenjena promociji prava osoba sa invaliditetom u BiH i opšte podizanje društvene svijesti o ovoj populaciji. Planirano je da se i u narednim godinama na ovaj način vrši dalja promocija prava osoba sa invaliditetom u BiH.

U Brčko distriktu BiH dostupno je više izvora socijalne i finansijske pomoći za osobe sa invaliditetom i to: zdravstvena zaštita, osiguranje lijekova i sanitetskog materijala; medicinska rehabilitacija u liječilištima u zemlji i inostranstvu; naknada putnih troškova kod liječenja u inostranstvu; ortopedska i druga medicinska pomagala; prilagođavanje prilaza do stambenih i drugih zgrada; dodjela stanova ili sredstava za stambeno zbrinjavanje; prioritet prilikom zapošljavanja za članove uže porodice poginulog borca i ratnog vojnog invalida; prioritet kod upisa u obrazovne ustanove, stipendiranja, smještaja u đačke i studentske domove djece poginulih boraca i ratnih vojnih invalida; besplatne udžbenike za djecu poginulih boraca i ratnih vojnih invalida; prioritet kod obnove za porodice poginulih boraca i ratnih vojnih invalida čiji su stambeni objekti srušeni ili oštećeni u ratu; osiguravanje parking mjesta ispred javnih ustanova za invalide i njihovo propisno označavanje; i naknada troškova sahrane.

U Republici Srpskoj je usvojena nova zakonska regulativa⁴ koja bliže regulišu ovu oblast u zavisnosti od nadležnosti ministarstava. Ministarstva u Republici Srpskoj su podržala programske

savjetodavno, interesorno i koordinirajuće tijelo Vlade Republike Srpske i kome se sve ostale organizacije lica sa invaliditetom mogu obratiti.

Odlukom o dopuni Odluke o dodjeli statusa udruženja od javnog interesa Vlade Republike Srpske broj 04/1-012-2-2264/10 od 04.11.2010. godine, sedam udruženja čija se djelatnost između ostalog odnosi na unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom, steklo je status udruženja od javnog interesa

² "Službeni glasnik Republike Srpske" broj 52/01, 42/05

³ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 73/08

⁴ Zakon o igrama na sreću, Uredba o raspodjeli sredstava i posebni pravilnici

aktivnosti Saveza lica sa invaliditetom koji su od javnog interesa⁵, kao i projektne aktivnosti ostalih organizacija ovih lica, udruženja građana, ustanova socijalne zaštite i socijalno-humanitarnih organizacija.⁶

Federalno ministarstvo zdravstva je u prethodnom periodu pružilo podršku udruženjima korisnika usluga mentalnog zdravlja jačanjem njihovih kapaciteta; podrškom projekata usmjerenim ka borbi protiv stigme i diskriminacije, zagovaranjem njihovih ljudskih prava, te podrškom u zapošljavanju u okviru Projekta mentalnog zdravlja BiH. Obuka iz organizacionog upravljanja je pružena za 60 udruženja korisnika usluga zdravstvenih usluga, uključujući usluge mentalnog zdravlja.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je, kroz Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom⁷, propisalo osnovna prava i usluge za neratne invalide i civilne žrtve rata u FBiH.⁸ Dugi niz godina je za pokrivanje troškova rada 15 saveza udruženja osoba sa invaliditetom registrovanih na nivou entiteta izdvajano po 630.000,00 KM, dok su ova sredstva umanjena u 2016. godini na iznos od 540.000,00 KM, što je činilo oko 6,1% Budžeta FBiH za 2016. godinu usmjereno na finansiranje materijalne podrške osobama sa neratnim invaliditetom i civilnih žrtava rata.

U FBiH je provedeno 35 projekata u 29 zajednica u BiH, u čemu je direktno učestvovalo 1 150 osoba i dodatnih 30 manjih projekata sa ciljem unapređenja socijalne inkluzije i kvaliteta života osoba koje koriste usluge mentalnog zdravlja. U 2013. godini kroz Projekat mentalnog zdravlja u BiH direktnu podršku u vidu grantova za projekte dobila su 32 udruženja u iznosu od 125.000,00 KM. Trenutno je u toku realizacija 6 projekata udruženja korisnika, a u pripremi su još 4, za što je direktno izdvojeno približno 60.000,00 KM. U pripremi je i razvoj modela socijalnog preduzetništva usmjeren na radnu (re)integraciju osoba sa mentalnim poremećajima, a za njihov razvoj i implementaciju pilot-projekta socijalnog preduzetništva do februara 2018. godine planirano je 80.000,00 KM.

3. *Objasnite koje se mjere koriste kako bi se osigurala jedinstvena definicija osoba s invaliditetom, a na osnovu pristupa osobama sa invaliditetom sa pozicije ljudskih prava koje se primjenjuje na sve sektore, osim zapošljavanja, i za sve grupe osoba sa invaliditetom, uključujući i osobe s autizmom.*

U zakonodavstvu Bosne i Hercegovine ne postoji jednoobrazna i jedinstvena definicija osobe sa invaliditetom usklađena sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, obzirom da nisu

⁵ Udruženja od javnog interesa koja se podržavaju su: Savez distrofičara RS, Savez gluvih i nagluvih RS, Savez slijepih RS, Savez paraplegičara, oboljelih od dječije paralize i ostalih tjelesnih invalida RS, Savez udruženja za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim licima RS i Udruženje amputiraca Republike Srpske „Udas“

⁶ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite je podržalo pomenute programme iz lutrijskih sredstava, i preuzelo je finansiranje od Ministarstva uprave i lokalne samouprave, dok je Ministarstvo lokalne uprave i samouprave sufinansiralo projekte iz tekućeg granta za fondacije i udruženja građana

⁷ (Sl. novine FBiH br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09)

⁸ Osnovna prava i usluge za neratne invalide i civilne žrtve rata uključuju ličnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć druge osobe, ortopedski dodatak, pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala, osposobljavanje za rad (profesionana rehabilitacija, preklifikacija i dokvalifikacija) i zapošljavanje

izmijenjeni svi zakoni. U različitim zakonima različito se definišu osobe sa invaliditetom i to po različitim uslovima i kriterijima se stiče status i definiše invaliditet, a takva definicija se koristi samo za svrhu ostvarivanja ti prava, a nju karakterišu određeni elementi vezani za vrijeme i okolnosti nastanka invaliditeta. I dalje ne postoji jedinstvena metodologija i jedinstven institucionalni okvir za ocjenu stepena invalidnosti za sve osobe sa invaliditetom, bez obzira na uzrast, vrstu i uzrok nastanka invaliditeta, koji bi imao jedinstvene kriterije i procedure bazirane na Međunarodnoj klasifikaciji funkcionisanja Svjetske zdravstvene organizacije.

Tako se u sistemu socijalne zaštite Brčko Distrikta u različitim oblastima koriste različite definicije: invalidnim licem se smatra odraslo lice kod koga, uslijed fizičkih ili psihičkih nedostataka, postoji potpuna ili djelimična nesposobnost za rad; ratni vojni invalid, je invalid koji imaju pravovaljano rješenje o statusu ratnog vojnog invalida izdato od nadležnog entitetskog ministarstva, itd.

Posljednjim Izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske⁹ definicija lica sa invaliditetom je usklađena sa definicijom iz Konvencije.

Zaključkom Vlade FBiH br. 890/2011.¹⁰ svi zakoni u FBiH koji se bave pitanjima prva osoba sa invaliditetom moraju biti usklađeni sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom i Politikom u oblasti invalidnosti u BiH. Pristupilo se i izradi Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe sa invaliditetom u FBiH koji je usvojen od strane Zastupničkog doma Parlamenta FBiH 2014. godine, ali u Domu naroda do danas nije usvojen.

4. *Objasnite koje se mjere koriste kako bi se izvršila analiza postojećih zakona i nacрта zakona i politika i kako bi se obezbijedila njihova usklađenost sa Konvencijom.*

U prijedlogu novog strateškog dokumenta „Strategija za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH (2016-2021)“ planirana je analiza postojećih resornih zakona sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom., i to kao dvogodišnja aktivnost Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, UNICEF-a za BiH i sektora zdravstva i obrazovanja.

B.Konkretna prava (čl. 5-30)

Ravnopravnost i nediskriminacija (čl. 5)

5. *Dajte informacije o tome kako su osobe sa invaliditetom zaštićene od diskriminacije u svim oblastima života, uključujući i protiv odricanja prava na razumno prilagođavanje, i kako mogu tražiti zaštitu prava i sankcije.*

Osobe sa invaliditetom svoja prava ostvaruju na osnovu Zakona o zabrani diskriminacije¹¹. Posljednjim izmjenama i dopunama ovog Zakona osobe sa invaliditetom dodate su kao posebno

⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 37/12 i 90/16

¹⁰ Od 05.09.2011. godine

¹¹ „Službeni glasnik BiH“, br. 59/09 i 66/16

ranjiva grupa zaštićena od diskriminacije dopunom člana 2. definicije¹². Isti zakon utvrđuje da se “Zabrana diskriminacije primjenjuje se na sve javne organe kao i na sva fizička ili pravna lica, i u javnom i u privatnom sektoru, u svim oblastima, a naročito: zaposlenja, članstva u profesionalnim organizacijama, obrazovanja, obuke, stanovanja, zdravstva, socijalne zaštite, dobara i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima, te obavljanja privrednih aktivnosti i javnih usluga.“ Svaka osoba ili grupa osoba u skladu s Zakonom o zabrani diskriminacije zaštitu svojih prava može tražiti putem postojećih sudskih i upravnih postupaka. Zakon propisuje da je za sporove po tužbama za zaštitu od diskriminacije u prvom i drugom stepenu, osim suda opšte mjesne nadležnosti, nadležan i sud na čijem području tužilac ima prebivalište ili boravište, te sud u mjestu u kojem se dogodila šteta ili je počinjena radnja diskriminacija.

U Brčko Distriktu BiH osobe sa invaliditetom su zaštićene kroz sistem socijalne zaštite¹³ i kroz sistem boračko-invalidske zaštite.

U Republici Srpskoj za podršku licima sa invaliditetom djeluje Interresorno tijelo Vlade Republike Srpske. Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći¹⁴ su propisana osnovna prava i načela za ostvarivanje besplatne pravne pomoći, oblici ostvarivanja pravne pomoći, subjekti za pružanje pravne pomoći, korisnici pravne pomoći i uslovi i način njihovog ostvarivanja, nadzor i kontrolu kvaliteta pružanja pravne pomoći, nadležnost Odbora za uspostavljanje i kontrolu profesionalnih standarda pružaoca pravne pomoći i način finansiranja.

Žene s invaliditetom (čl. 6)

6. *Opišite kako se Zakon o zabrani diskriminacije primjenjuje u oblasti obrazovanja, u praksi i u borbi protiv uvriježenih tradicionalnih stavova (izvještaj BiH, stav 232). Navedite informacije o "privremenim posebnim mjerama" i aktivnostima koje se zasnivaju na "posebnim potrebama" i informacije o mjerama za borbu protiv višestruke i međusektorske diskriminacije.*

Prema okvirnima zakonima o obrazovanju u Bosni i Hercegovini svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti na obrazovanje bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

Zakoni u oblasti obrazovanja u Republici Srpskoj ne sadrži diskriminatorne odredbe u odnosu na djecu sa smetnjama u razvoju, počevši od predškolskog pa do visokog obrazovanja. Obrazovanje ove kategorije zauzima značajno mjesto i u Strategiji razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2016 – 2021.

¹² „Diskriminacijom, u smislu ovoga Zakona, smatrat će se svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojoj osobi ili skupini osoba i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovi njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugoj udruzi, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim područjima života.“

¹³ Socijalnim davanjima tj. socijalnom pomoći i/ili dodatkom za njegu i pomoć od drugog lica i zdravstvenom zaštitom

¹⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 120/08, 89/13 i 63/15

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je programima „Pomoć projektima inkluzije i projektima poboljšanja rada sa djecom sa posebnim potrebama“, „Pomoć projektima poboljšanja odgojno-obrazovnog rada sa djecom sa poteškoćama u razvoju“ i „Podrška projektima poboljšanja inkluzivnosti predškolskog i osnovnog obrazovanja“ odobrilo sredstva za realizaciju projekata sa ciljem uklanjanja predrasuda i svih oblika diskriminacije osoba sa invaliditetom te pružanje vršnjačke podrške. Podržava i projekte u okviru programa „Podrška programima koji omogućavaju odraslim osobama završetak osnovne škole s fokusom na žensku populaciju“ sa ciljem socijalne integracije i spolne ravnopravnosti, a za koji je u 2013. godini izdvojeno 19.624,00KM, u 2014. godini 10.000,00KM, u 2015. godini 23.300,00, a u 2016. godini 17.360,00KM.

7. *Objasnite koje se mjere koriste kako bi se osiguralo da prava žena i djevojaka s invaliditetom budu uključena u politike rodne ravnopravnosti i akcione planove države i da žene i djevojke s invaliditetom i organizacije koje ih predstavljaju budu konsultovane u pripremi ovih politika i planova.*

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH¹⁵ zabranjuje sve oblike diskriminacije na osnovu spola u svim oblastima života i rada.

Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine, za period 2013-2017. godine¹⁶, sadrži tri strateška cilja u okviru kojih su definisane prioritetne oblasti djelovanja potrebne za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi. On daje smjernice za izradu godišnjih operativnih planova na entitetskom, kantonalmom i lokalnom nivou, te prati prioritete svih nivoa organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini.

U dokumentu su utvrđene prioritetne i transferzalne („cross-cutting“) oblasti. Planiranjem aktivnosti u institucijama neophodno je uključivanje principa unapređenja položaja višestruko marginaliziranih grupa žena i muškaraca, uključujući i osobe sa invaliditetom. Potrebno je obratiti pažnju na specifične potrebe osoba koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, uključujući rodne aspekte i probleme sa kojima se npr. sreću žene sa invaliditetom.

Iz sredstava Finansijskog mehanizma za implementaciju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (FIGAP program) podržani su projekti nevladinih organizacija čiji su se ciljevi odnosili i na unaprjeđenje prava žena sa invaliditetom.

Podržana je i web stranica www.zenskaprava.org nevladine organizacija “Centar za pravnu pomoć ženama” iz Zenice, čiji je cilj bio da žene iz Bosne i Hercegovine mogu zatražiti pravne savjete iz oblasti porodičnog, radnog, građanskog i nasljednog prava. Štampan je i „Pravni vodič za svaku ženu“ koji obrađuje prava iz radnog zakonodavstva, oblasti zdravstvene i socijalne zaštite (sa naglaskom na prava majki i djece, kao što su porodiljske naknade i druge beneficije), prava iz oblasti radno-pravnih odnosa, prava žena sa invaliditetom iz zakonodavstva, državnog i entitetskih

¹⁵ „Službeni glasnik BiH“ broj 32/10 – prečišćeni tekst

¹⁶ Usvojen na 62. sjednici Vijeća ministara BiH 03.09.2013.godine

nivoa vlasti. Vodič je distribuiran širom zemlje, a web stranica je promovirana kroz 2 promotivna događaja na lokacijama FBiH i RS.

Sa ciljem kulturne integracije žena sa invaliditetom u društvenu zajednicu podržana je "Organizacija amputiraca UDAS", Banja Luka čiji je projekat "Pravo žena sa invaliditetom kroz umjetničko izražavanje" rezultirao organizovanjem prve likovne kolonije za žene sa i bez invaliditeta.

"Udruga oboljelih od polomyelitisa", Kiseljak provodila je projekat „Senzomotorička integracija“ kao najsavremeniji koncept liječenja teških oboljenja, cerebralne paralize i raznih vidova povrede mozga i kralježnice. Projekat je pomogao tehničkom obrazovanju ovih osoba (poznavanje rada na računaru).

Majkama djece sa invaliditetom je, kroz projekat Udruge građana „SNAGA“ iz Mostara, pružena pomoć (psihološka, edukativna, pomoć stručnih osoba) kako bi se olakšao život i njih i njihove djece, te kako bi se integrirale u društvo. Zaključeno je da poslodavci ne uzimaju u razmatranje za zaposlenje majke koje imaju djecu sa invaliditetom jer ne vjeruju da bi mogle adekvatno obavljati zadatke. Ako se i ukaže prilika za zaposlenje, nastaje problem gdje se mogu djeca ostaviti na čuvanje jer je premalo inkluzivnih vrtića, a vrtićko osoblje nije dovoljno educirano za rad sa takvom djecom.

Prva konferencija žena sa invaliditetom u BiH održana je u Banjaluci 06.03.2015.godine u organizaciji Humanitarne organizacije „Partner“ i uz podršku TACSO projekta u BiH sa ciljem osnaživanja žena sa invaliditetom, te njihovo umrežavanje i pomoć koju im mogu pružiti institucije u BiH. Konferencija je ukazala na pitanja dvostruke diskriminacije i podstakla dijalog i saradnju između ključnih aktera sa ciljem ukazivanja na probleme i potrebe žena sa invaliditetom. Ovom prilikom učesnicima je predstavljen Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH kao i Gender akcioni plan koji je strateški dokument za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u BiH.

U okviru djelovanja Koalicije civilnog društva u borbi protiv diskriminacije „Jednakost za sve“ koju finansijski podržava USAID i Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine održana je debata na temu „Imaju li sve žene jednako pravo na zdravlje – politike i prakse?“ Razgovarano je o problemima žena sa invaliditetom u oblasti zdravstvene zaštite i pitanju uloženi sredstava za pokretni mamograf.

U BiH se provode programi sufinansiranja zapošljavanja povratnika, osoba sa invaliditetom, dugotrajno nezaposlenih osoba, Roma, žena žrtava nasilja u porodici i dr. Postojeći podaci o stanju na tržištu rada ukazuju da su određene grupe radno sposobne populacije suočene sa specifičnim preprekama u procesu integriranja u tržište rada.

Mala je zastupljenost žena sa invaliditetom u programima zapošljavanja: u Federaciji BiH u 2015. godini je zaposleno 248 osoba sa invaliditetom, od čega 66 žena ili 26,6%. U Republici Srpskoj u periodu od 2013. do 2016. godine preko Fonda je zaposleno 547, od čega samo 34 žene, odnosno 6,2%. Najteže se zapošljavaju žene sa većim stepenom funkcionalnog invaliditeta bez obzira na kvalifikacije.

Kod zaštite zdravlja se mora naglasiti da u BiH postoje 4 ginekološka stola koja je moguće prilagoditi kako bi se izvršio transfer žene u kolicima (u Banjaluci, Sarajevu, Tuzli i Bijeljini). Medicinsko osoblje loše rukuje opremom, preplašeni su i ne znaju pružiti pomoć ženi sa invaliditetom, zbog čega žene sa invaliditetom izbjegavaju da koriste zdravstvene usluge, te ljekaru odlaze samo u slučaju značajnih tegoba i gotovo ne obavljaju preventivne preglede.

Kada je u pitanju politička participacija žena sa invaliditetom, gotovo se ne bilježi učešće žena sa invaliditetom u političkom životu. Niti jedna žena sa invaliditetom nije zastupnica u entitetskim parlamentima niti u Parlamentarnoj skupštini BiH. Žena sa invaliditetom nema na izbornim listama političkih stranaka niti na čelu javnih institucija.

Kao posljedica nebrige za ovu grupu stanovništva se pojavljuju: onemogućen pristup objektima, neadekvatne usluge zdravstvene zaštite, te neprepoznavanje specifičnih potreba u strategijama i politikama razvoja.

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine je provodila aktivnosti sa ciljem integriranja principa ravnopravnosti spolova u ustave BiH i entiteta, kako bi se osigurala i prava vulnerabilnih i socijalno isključenih grupa. Uz podršku UNIFEM-a, kao nastavak aktivnosti Regionalne konferencije „Ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti kao segment ljudskih prava u svjetlu ustavnih promjena u Bosni i Hercegovini“, izrađena je i promovisana publikacija „Zajedno do ravnopravnosti spolova, politike jednakih mogućnosti kroz ustavne promjene u Bosni i Hercegovini.

Plan je da se u narednom periodu, kroz različite oblike aktivnosti, radi na daljem unaprijeđenju ravnopravnosti spolova svih vulnerabilnih grupa, a posebno žena sa invaliditetom.

Djeca s invaliditetom (čl. 7)

8. *Objasnite da li je fizičko kažnjavanje djece, uključujući i djecu sa smetnjama u razvoju, izričito zabranjeno u porodici, alternativnim modusima zbrinjavanja i ustanovama za dnevni boravak u cijeloj državi članici.*

U cijeloj Bosni i Hercegovini još uvijek nije u potpunosti zabranjeno fizičko kažnjavanje djece. Jedino Porodični zakon Republike Srpske zabranjuje fizičko kažnjavanje djece. S tim u vezi Mjera 6. Akcionog plana za djecu BiH 2015-2018 propisuje da je potrebno podnijeti inicijativu za donošenje zakona koji izričito zabranjuju svako tjelesno kažnjavanje djece u svim postavkama, uključujući i kažnjavanje kod kuće. S tim u vezi Vijeće za djecu BiH je u oktobru 2016. godine podnijelo inicijativu za izmjenu i dopunu porodičnih zakona, zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, zakona o zaštiti od nasilju u porodici, krivičnih zakona kao i zakona iz oblasti zdravstvene zaštite u FBiH, RS i BD BiH, te okvirnog zakona u oblasti predškolskog odnosno osnovnog obrazovanja i odgoja, i zakona o sportu , a sve s ciljem uvođenja izričite zabrane svakog fizičkog kažnjavanja djece koja bi bila primjenjiva na sva životna okruženja djece.

Podizanje svijesti (čl. 8)

9. *Navedite konkretne informacije o kampanjama, programima za podizanje svijesti i obukama za osoblje javnih i privatnih medija i da li je Konvencija dostupna na znakovnom jeziku.*

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i druga nadležana entitetska ministarstva za pitanja prava osoba sa invaliditetom, uz prisustvo medija, redovno obilježavaju 3. decembar – Međunarodni dana osoba sa invaliditetom, što ima za cilj podizanja opšte svijesti o pravima i problemima sa kojima se susreću osobe sa invaliditetom i njihove porodice u BiH.

Zakonom o javnom radio-televizijskim sistemu i Zakonom o radio-televiziji Republike Srpske propisano je da je javni servis dužan prilagoditi praćenje cjelokupnog programa potrebama osoba oštećenog sluha i drugih osoba sa posebnim potrebama. Radio-televizija Republike Srpske je jedina televizija u Republici Srpskoj koja emituje program na znakovnom jeziku, te jednom sedmično emituje jednočasovnu emisiju „U Fokusu“, posvećenu pitanjima lica sa invaliditetom, te polučasovnu emisiju sa znakovnim jezikom „Nedjeljni pregled“.

Kodeks za štampu i onlajn medije čiji su potpisnici sva udruženja novinara u BiH u članovima 3. i 4., koji se odnose na huškanje i diskriminaciju propisuje da će novinari dati sve od sebe da ne bi huškali i/ili poticali mržnju i/ili nejednakost na osnovu fizičke onesposobljenosti, te da novinari moraju izbjeći prejudicirane i uvredljive aluzije na fizičku onesposobljenost.

Udruženje slijepih Kantona Sarajevo je prevelo Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom na Brajevo pismo.

Pristupačnost (čl. 9)

10. *Dajte informacije o konkretnim obavezama relevantnim za različite vrste invaliditeta osim onih u vezi fizičkog invaliditeta iz Uredbe (48/09), Zakona (55/10) i Pravilnika (1/12), kao i korake koji su preduzeti za praćenje i poboljšanje primjene sličnih zakonskih odredbi. Navedite informacije o svim planovima ili mapama puta ili prikladnim pokazateljima i o sankcijama koje se primjenjuju kako bi se napravila sredina i pružale usluge bez barijera.*

Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske je donijelo Zakon o uređenju prostora i građenju¹⁷ kojim je predviđeno da objekti za kolektivno stanovanje, objekti ili dijelovi objekta koji su u javnoj upotrebi ili se koriste za obavljanje uslužne i privredne djelatnosti, moraju biti projektovani i izgrađeni tako da se licima sa umanjnim tjelesnim sposobnostima osigura nesmetan prístup, kretanje, rad i boravak. Na osnovu člana 124. navedenog Zakona, donesen je Pravilnik o uslovima za planiranje i projektovanje objekata za nesmetano kretanje djece i osoba sa umanjnim tjelesnim sposobnostima¹⁸. Dana 24.05. 2013. godine stupio je na snagu novi Zakon o

¹⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 55/10

¹⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 44/11

uređenju prostora i građenju¹⁹ kojim je, pored obaveza preuzetih iz prethodnog zakona, predviđeno da se sprovedbenim dokumentima prostornog uređenja (zoning plan i regulacioni plan) definišu uslovi za uklanjanje barijera za kretanje lica sa umanjnim tjelesnim sposobnostima. Također, istim zakonom je predviđena mogućnost izvođenja pojedinih radova bez pribavljanja građevinske dozvole kao što su radovi na stepeništu, hodnicima i slično, na promjeni pristupa objektu i unutar objekta radi omogućavanja nesmetanog pristupa i kretanja u objektu licima sa umanjnim tjelesnim sposobnostima, uz prethodno pribavljenu saglasnost svih etažnih vlasnika. Na osnovu člana 87. stav 2. i člana 194. stav 3. Zakona ministar je donio novi Pravilnik o uslovima za planiranje i projektovanje objekata za nesmetano kretanje djece i osoba sa umanjnim tjelesnim sposobnostima²⁰.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o željeznicama Republike Srpske²¹, usklađen je sa Direktivom 2009/9/ES. Ovim Zakonom propisano je da se pristup mjestima namijenjenim za ulaz i izlaz korisnika žičare, ako je žičara projektovana za prevoz djece ili lica sa smanjenom pokretljivošću, korišćenje postrojenja mora prilagoditi njihovim specifičnim potrebama.

Ministarstvo saobraćaja i veza, kroz izmjene i dopune Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju, u isti je ugradilo odredbe o licima sa invaliditetom. U članu 5. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju Republike Srpske²² propisano je da se taksi prevoz može vršiti i putničkim motornim vozilom namjenski proizvedenim za prevoz lica sa posebnim potrebama (invaliditetom).

Sport lica sa invaliditetom je definisan Zakonom o sportu Republike Srpske²³, odnosno članovima 35, 36, 37. i 38. Zakona o sportu. Jedna od bitnijih činjenica je da je članom 35. stav 3. Zakona o sportu definisano, da su „vlasnici sportskih objekata dužni da omoguće fizički pristup licima sa invaliditetom sportskim objektima“.

Odredbama Uredbe o prostornim standardima, urbanističko-tehničkim uslovima i normativima za sprječavanje stvaranja arhitektonsko-urbanističkih prepreka za lica sa umanjnim tjelesnim mogućnostima²⁴ definiše se pristupačnost, unapređenje, prilagođavanje pristupačnosti obezbjeđuje se kod planiranja, projektovanja i izgradnje građevina javne, poslovne, stambene i stambeno-poslovne namjene, svih drugih javnih površina kao i svih građevinsko-zanatskih i instalaterskih radova, te uslova i načina jednostavnog prilagođavanja pristupačnosti građevina stambene i stambeno-poslovne namjene, na način da zadovolje uslove pristupačnosti ili upotrebe pomagala različitih kategorija lica umanjnih tjelesnih mogućnosti, uslovi pristupačnosti su i dio puta za evakuaciju u slučaju opasnosti, vlasnik građevine obavezno održava uslove pristupačnosti tako da ne smije smanjivati uslove upotrebe pomagala različitih kategorija lica umanjnih tjelesnih mogućnosti.

¹⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 40/13

²⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 93/13

²¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 24/12

²² „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 12/13

²³ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 4/02, 66/03, 73/08, i 102/08

²⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj 48/09

Rizične situacije i humanitarna krizna stanja (čl. 11)

11. *Dajte informacije o dostupnosti informacija koje se odnose na rizične situacije, humanitarne katastrofe, prirodne katastrofe i planove za evakuaciju, posebno u pogledu procedura evakuacije, kao i uključivanje osoba s invaliditetom i organizacija koje ih predstavljaju u formulisanju ovih postupaka.*

Pitanja koja se odnose na rizične situacije i humanitarnih kriza se nalazi u nadležnosti Ministarstva sigurnosti BiH, Sektor za zaštitu i spašavanje, a na nivoima entitetska i Brčko distrikta BiH to su uprave civilne zaštite²⁵. U Metodologiji za izradu Plana zaštite i spašavanja od prirodnih ili drugih nesreća institucija i organa Bosne i Hercegovine²⁶ propisuje zaštitu ranjivih kategorija stanovništva, a koja uključuje i osobe sa invaliditetom. Pored toga, u sklopu uputa za građane na web stranici Ministarstva sigurnosti BiH, odnosno Sektora za zaštitu i spašavanje tretiraju se također ranjive kategorije stanovništva, odnosno osobe sa invaliditetom.

U Republici Srpskoj je u okviru projekta "Socijalni rad u krizi" pružena je podrška centrima za socijalni rad u radu i pružanju usluga u kriznim situacijama kroz izradu planova postupanja centara za socijalni rad u kriznim situacijama i štampan je Priručnik za djelovanje centra za socijalni rad u vanrednim situacijama izazvanim prirodnim nesrećama.

Jednakost pred zakonom (čl. 12)

12. *Dajte informacije o broju osoba kojima je na godišnjem nivou potpuno oduzeta "poslovna sposobnost" i o mjerama koje se preduzimaju da se ukinu zakonske odredbe koje ovo dozvoljavaju, o smanjenom broju osoba koje su predmet "oduzimanja poslovne sposobnosti" i o mjerama da se pređe na sistem podrške u odlučivanju. Objasnite da li je zaista dovoljno da samo jedan vještak medicinske struke da stručno mišljenje kada je u pitanju poslovna sposobnost.*

Na godišnjem nivou za oko 12 lica se uputi prijedlog Osnovnom sudu Brčko distrikta BiH za oduzimanje poslovne sposobnosti, najčešće iz razloga njihove duševne bolesti i nesposobnosti da se sami brinu o svojim pravima i interesima. U dosadašnjoj praksi je jedan vještak medicinske struke davao stručno mišljenje kada je u pitanju poslovna sposobnost, uz svu relevantnu dokumentaciju o zdravstvenom i socijalnom statusu „štićenika“.

U Republici Srpskoj, Rješenjem ministra zdravlja i socijalne zaštite imenovana je Radna grupa za izradu Akcionih planova u cilju sprečavanja budućih povreda ljudskih prava po članu 5. Konvencije u vezi prisilnog smještaja lica sa poremećajima u mentalnom zdravlju u Republici Srpskoj, a na osnovu presude Evropskog suda Hadžimejić i drugi protiv Bosne i Hercegovine koji je usvojen na

²⁵ Federalna uprava civilne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine i Republička uprava civilne zaštite Republike Srpske i Odjel za javnu sigurnost Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Služba za civilnu zaštitu).

²⁶ ("Službeni glasnik", broj:74/12), član 9. stav (3), tačka d) i stav (4), te član 10. tačka d)

88. sjednici Vlade Republike Srpske koja je održana 25.08.2016.godine, a objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske broj: 77/16 i stupio na snagu 16.09.2016.godine.

Prema mišljenju gđe. Katarine Nedeljković iz Odjeljenja za izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava vezano za usklađenost Akcionog plana koji je Vlada Republike Srpske usvojila u cilju provođenja generalnih mjera za izvršenje presude *Hadžimejlić i dr. protiv BiH*, bilo bi veoma korisno da se akcioni plan dopuni na način da se doda aktivnost kojom će se, nakon što se sačini objedinjena informacija o licima koji se nalaze u sličnom položaju kao aplikanti, osigurati da nadležni centri za socijalni rad bez odlaganja u precizno utvrđenim rokovima pokrenu postupke pred nadležnim sudovima radi preispitivanja potrebe njihovog daljeg prisilnog smještaja i pribavljanja odgovarajuće sudske odluke. Dalje, smatraju da bi trebalo akcioni plan dopuniti na taj način što će se obezbijediti preduzimanje adekvatnih i efikasnih mjera kojima će se obezbijediti promjena prakse centara za socijalni rad kako bi se osiguralo da u budućnosti oni odlučivanje o potrebama smještaja i nastavku istog prepuste nadležnim sudovima. Akcioni plan je u tom smislu potrebno dopuniti sa planiranim aktivnostima kako bi se osiguralo da nadležni sudovi odlučuju o potrebama smještaja lica sa duševnim smetnjama u ustanove socijalne zaštite i da centri za socijalni rad automatski prepuštaju sudovima odlučivanje o ovim pitanjima, što iziskuje promjenu zakonodavstva u smislu da centri za socijalni rad ne sprovode upravne postupke, tako da je otežano planiranje bilo kakvog sistema podrške u odlučivanju.

Pristup pravdi (čl. 13)

13. *Navedite informacije o obimu razumnog i procesnog prilagođavanja u građanskim sudskim postupcima, uključujući i notarske usluge. Navedite mjere zaštite i mjere za pristupačnost kako bi se osigurao pristup pravdi, posebno za osobe koje su gluhe i nagluhe, i dajte dodatne informacije o planiranim zakona iz tačke 83 izvještaja BiH i rezultate projekta iz tačke 84 izvještaja BiH.*

U Brčko Distriktu BiH u građanskim sudskim postupcima, pristup pravdi, posebno za osobe koje su gluve i nagluve, obezbjeđuje se ispred Kancelarije za besplatnu pravnu pomoć, tumač/gestulator-poznavaoac znakovnog jezika.

Sloboda i sigurnost osobe (čl. 14)

14. *Dajte informacije o definicijama i protokolima koji su relevantni za mjere pritvora za osobe sa invaliditetom, posebno za one s intelektualnim i psiho-socijalnim invaliditetom. Dajte informacije o preduzetim mjerama zabrane pritvora po osnovu invalidnosti i prisilnog liječenja osoba sa invaliditetom.*

U RS-u Zakonom o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima²⁷ propisuju se načini postupanja sa licima sa mentalnim poremećajem, od trena donošenja odluke psihijatra o zadržavanju tog lica bez njegovog pristanka, do odluke suda o prisilnom smještaju. Pri tom nije važno da li se radi o licu koje je tek došlo ili dovedeno u zdravstvenu ustanovu ili licu koje se već nalazi na liječenju u zdravstvenoj ustanovi pa je opozvalo pristanak za dobrovoljan smještaj. Lice sa težim mentalnim poremećajima koje zbog svoje mentalne smetnje ozbiljno i direktno ugrožava vlastiti život ili

²⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 46/04

zdravlje ili sigurnost, odnosno život ili zdravlje ili sigurnost drugih lica i ima apsolutnu potrebu za hospitalizacijom može se smjestiti u zdravstvenu ustanovu bez pristanka, po postupku za prisilno zadržavanje i prisilni smještaj. Lice se smješta na osnovu uputnice doktora medicine koji nije zaposlen u zdravstvenoj ustanovi u koju se navedeno lice smješta, a koji je lično pregledao i napisao propisnu ispravu o urađenom pregledu ili može biti dovedeno od strane ovlašćenog službenog lica nadležnog ministarstva unutrašnjih poslova. Zdravstvena ustanova u roku od 24 sata od donošenja odluke nadležnom sudu dostavlja obavještenje o prisilnom zadržavanju zajedno sa obrazloženjem razloga za prisilno zadržavanje i raspoloživom medicinskom dokumentacijom. U postupku prisilnog smještaja lica sa mentalnim poremećajima u zdravstvenu ustanovu odlučuje nadležni sud u vanparničnom postupku. Prije donošenja odluke o prisilnom smještaju ili o otpustu lica sa mentalnim poremećajima, sud je dužan pribaviti pismeno mišljenje jednog od psihijataru sa liste stalnih sudskih vještaka. Po završetku postupka sud je dužan odmah, a najkasnije u roku od tri dana da donese rješenje. Vrijeme zadržavanja lica sa mentalnim poremećajima ne može biti duže od šest mjeseci, tj. godinu dana (Zakon o vanparničnom postupku). Protiv rješenja o prisilnom smještaju u zdravstvenoj ustanovi i puštanja iz zdravstvene ustanove žalbu mogu izjaviti: zdravstvena ustanova koja je zadržala lice sa mentalnim poremećajima, zadržano lice, njegov staratelj, odnosno privremeni zastupnik i organ starateljstva, i to u roku osam dana od dana prijema rješenja.

Zakon o krivičnom postupku FBiH²⁸ ne sadrži posebne odredbe o osobama sa invaliditetom u okviru odredaba o pritvoru.

Sloboda od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (čl. 15)

15. *Koje mjere i zaštite su na raspolaganju osobama koje žive u ustanovama i maloljetnicima i "poslovno nesposobnim pacijentima", kada je u pitanju pristanak na medicinsko-naučna istraživanja ili liječenje?*

U Republici Srpskoj fizička sila u zaštiti lica sa mentalnim poremećajima primijenice se u zdravstvenoj ustanovi samo kada je to jedino sredstvo da se to lice spriječi da svojim napadom ne ugrozi život ili zdravlje drugog lica ili svoj život ili zdravlje ili nasilno uništi ili oštetiti tuđu imovinu. Zakon o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima²⁹ detaljno uređuje postupak i propisuje uslove pod kojim je dopuštena upotreba fizičke sile lica sa mentalnim poremećajima koje je smješteno u zdravstvenu ustanovu.

U FBiH, pristanak na liječenje i pristanak na medicinsko naučna istraživanja u zdravstvenim ustanovama propisani su Zakonom o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenta³⁰, Zakonom o zaštiti osoba sa deševnim smetnjama³¹, Zakonom o lijekovima i medicinskim sredstvima³² i Pravilnikom o kliničkim ispitivanju lijeka i medicinskih sredstava³³. Po zakonskom pravilu bez pristanka pacijenta ne smije se nad njim preduzeti nikakva medicinska mjera. Ukoliko je pacijent

²⁸ Službene novine Federacije BiH br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07 i 9/09

²⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 46/04

³⁰ Službene novine FBiH br. 40/10

³¹ Službene novine FBiH br. 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13

³² Službeni glasnik BiH 58/08

³³ Službeni glasnik BiH 4/10

maloljetan ili je osoba lišena poslovne sposobnosti medicinska mjera nad njim se može poduzeti uz obavještenje i pristanak njegovog roditelja, zakonskog zastupnika ili staratelja, a sam pacijent treba da bude uključen u donošenju odluke o pristanku na predloženu medicinsku mjeru u skladu sa njegovom zrelošću i sposobnošću rasuđivanja. Pacijent sa invaliditetom prihvata medicinsku mjeru iskazivanjem pristanka u njemu pristupačnom obliku, prilagođen njegovom obrazovnom nivou, fizičkom psihičkom i emocionalnom stanju.

Prema Zakonu o zaštiti osoba osoba sa duševnim smetnjama³⁴ osoba sa duševnim smetnjama koja može razumjeti prirodu, posljedice i opasnost predloženog ljekarskog postupka može donijeti odluku i izraziti svoju volju. Sposobnost te osobe utvrđuje ljekar ili psihijatar u vrijeme kada ta osoba donosi odluku i za tu svrhu izdaje pisanu potvrdu, a ista se prilaže uz medicinsku dokumentaciju. Ovaj pristanak nije obavezan ukoliko je pribavljanje pristanka moglo da ugrozi život osobe sa duševnim smetnjama, a o čemu se obavještava zakonski zastupnik tog pacijenta. Ukoliko se ljekarski postupak provodi bez pristanka osobe sa duševnim smetnjama u kojoj mjeri je to moguće objasniti postupak liječenja i uključiti u planiranje liječenja.

Prema Zakonu o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenta³⁵ učestvovanje u medicinsko-naučnim istraživanjima, kliničko ispitivanje lijekova i medicinskih sredstava je dobrovoljno. Za isto je potreban pismeni pristanak prethodno obavještenog pacijenta, odnosno njegovog roditelja, zakonskog zastupnika ili staratelja; pravo na povlačenje prethodno datog pristanka u svakom momentu, pravo naknade za učestvovanje u ovim istraživanjima, i pravo na naknadu štete proistekle iz ovih istraživanja. Biomedicinska istraživanja se mogu izvršiti po posebnim uslovima nad osobama sa duševnim smetnjama, djecom i maloljetnim osoba samo uz odobrenje komisije za zaštitu osoba sa duševnim smetanjama pri zdravstvenoj ustanovi.

Sloboda od nasilja, izrabljivanja i zlostavljanja (čl. 16)

16. *Objasnite pravne i efikasne mjere za sprečavanje i eliminisanje nasilja, eksploatacije i zlostavljanja osoba s invaliditetom, a posebno žena, djevojčica i dječaka, posebno onih smještenih u ustanovama, Dajte takođe informacije o dostupnosti SOS telefonskih linija, skloništa i usluga i o mjerama za obuku policije i stručnjaka.*

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS, Ministarstvo porodice, omladine i sporta RS, Ministarstvo prosvjete i kulture RS i Ministarstvo unutrašnjih poslova RS su, dana 20. novembra 2012. godine, u Banjoj Luci potpisali Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.

Prava prema Zakonu o socijalnoj zaštiti RS³⁶ koje korisnik sistema može ostvariti su: novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu, zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu, pomoć i njega u kući, dnevno zbrinjavanje, jednokratna novčana pomoć i savjetovanje. Pored ovih, Zakon omogućava svakoj jedinici lokalne samouprave da svojom odlukom definiše dodatna, proširena prava koja odgovaraju specifičnim potrebama korisnika koji žive na teritoriji te lokalne zajednice, a

³⁴ Službene novine FBiH br. 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13

³⁵ Službene novine FBiH br. 40/10

³⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 37/12 i 90/16

u skladu je sa finansijskim mogućnostima lokalnih budžeta. Proširena prava i usluge su: personalna asistencija za lica sa invaliditetom, stanovanje uz podršku, zaštićeno stanovanje, pomoć u zbrinjavanju punoljetnih lica nakon napuštanja ustanova ili hraniteljskih porodica, jednokratne pomoći u naturi, usluge javne kuhinje, pomoć za školovanje djece iz socijalno ugroženih porodica, pomoć u vaspitanju i obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju, subvencionisanje komunalnih troškova siromašnim porodicama, pomoć u stambenom zbrinjavanju siromašnih porodica, troškovi sahrane korisnika prava, usluge SOS telefona, i druga prava i usluge prema potrebama jedinica lokalne samouprave.

U FBiH odgovor na nasilje podrazumjeva multidisciplinarni pristup koji obuhvata angažman policije, sudova, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova, obrazovnih ustanova, nevladinih organizacija i drugih subjekata. Od 2008. godine poptisan je Memorandum o saradnji između Gender centra FBiH, Centra za socijalni rad Jajce, nevladinih organizacija „Fondacija lokalne demokratije“ Sarajevo, Udruženje građana „Vive žene“ Tuzla, Udruženje „Žene sa Une“ Bihać, Udruženje građana „Medica“ Zenica i Udruženje „Žene BiH“ Mostar. Uspostavljen jedinstveni SOS telefon 1265 za prijavljivanje slučajeva nasilja u porodici, a za područje Federacije Bosne i Hercegovine. Linija je otvorena 24 sata i pozivi su besplatni.

Zaštita integriteta osobe (čl. 17)

17. *Navedite informacije o uslovima u kojima staratelji mogu odobriti medicinske intervencije, posebno u vezi sa reproduktivnim pravima, praksom prisilne sterilizacije, bez pristanka dotične osobe.*

U RS-u zdravstvena zaštita građana i pacijenata, pa tako i lica sa invaliditetom, regulisana je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti³⁷, a prema kojem se zdravstvena zaštita obezbjeđuje na nivou Republike ili jedinice lokalne samouprave i poslodavca, preduzimanjem specifičnih aktivnosti na promociji zdravlja, prevenciji i liječenju bolesti i stanja, rehabilitaciji oboljelih i povrijeđenih, obezbjeđenju lijekova i medicinskih sredstava, zaštiti životne i radne sredine i druge specifične aktivnosti. Članom 8. navedenog zakona, definisano je i da se zdravstvena zaštita, na nivou Republike, obezbjeđuje pod jednakim uslovima, populacionim i nozološkim grupama od posebnog socijalno-medicinskog značaja (djeca, trudnice, majke, lica starija od 65 godina života, lica sa invaliditetom, lica u stanju mentalne retardacije, nezaposlena lica prijavljena organizaciji za zapošljavanje ako ne ostvaruju novčanu naknadu prema propisima o pravima nezaposlenih lica, korisnike prava iz propisa koji regulišu oblast prava boraca, vojnih invalida i porodica boraca odbrambeno-otadžbinskog rata i zaštitu civilnih žrtava rata, te različite kategorije oboljelih lica). Prema članu 17. Zakona o zdravstvenoj zaštiti³⁸, svaki građanin ima pravo da zdravstvenu zaštitu ostvaruje uz poštovanje najvišeg mogućeg standarda ljudskih prava i vrijednosti, odnosno ima pravo na fizički i psihički integritet i na bezbjednost ličnosti, kao i na uvažavanje njegovih moralnih, kulturnih i religijskih ubjeđenja. Prava građana i pacijenata u okviru ovog zakona su taksativno nabrojana i opisana.

³⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 106/09 i 44/15

³⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 106/09 i 44/15

U FBiH, prema Zakonu o zaštiti osoba osoba sa duševnim smetnjama³⁹ primjena psihohirurgije i kastracije nije dopuštena. Zakonom o uslovima i postupku za prekid trudnoće⁴⁰ je utvrđeno da se zahtjev za prekid trudnoće za maloljetne trudnice i trudnice lišene poslovne sposobnosti podnosi roditelj, odnosno zakonski staratelj, a o istome odlučuje Komisija za zaštitu osoba sa duševnim smetnjama pri zdravstvenoj ustanovi.

Sloboda kretanja i državljanstvo (čl. 18)

18. *Navedite informacije o tome kako se osobama sa invaliditetom obezbjeđuje pristup javnim uslugama na ravnopravnoj osnovi s drugima.*

U RS-u je donesen Zakon o uređenju prostora i građenju⁴¹ kojim je predviđeno da objekti za kolektivno stanovanje, objekti ili dijelovi objekata koji su u javnoj upotrebi ili se koriste za obavljanje uslužne i privredne djelatnosti, moraju biti projektovani i izgrađeni tako da se licima sa umanjenim tjelesnim sposobnostima osigura nesmetan pristup, kretanje, rad i boravak. Istim zakonom je predviđena mogućnost izvođenja određenih radova bez pribavljanja građevinske dozvole kao što su radovi na stubištima, hodnicima i slično, na promjeni pristupa objektu i unutar objekta radi omogućavanja nesmetanog pristupa i kretanja u objektu licima sa umanjenim tjelesnim sposobnostima uz prethodno pribavljenu saglasnost svih etažnih vlasnika. Na osnovu člana 87. stav 2. i člana 194. stav 3. navedenog Zakona, donesen je Pravilnik o uslovima za planiranje i projektovanje objekata za nesmetano kretanje djece i osoba sa umanjenim tjelesnim sposobnostima⁴².

Zakonom o ugostiteljstvu⁴³ kao posebni minimalno-tehnički uslovi za rad ugostiteljskih objekata predviđeni su i uslovi koji su prilagođeni potrebama lica sa invaliditetom.

Nezavisno življenje i uključenost u zajednicu (čl. 19)

19. *Dajte informacije o ulozi dnevnih centara za starije osobe u procesu deinstitucionalizacije sa relevantnim podacima. Dajte informacije da li država članica razmatra usvajanje sveobuhvatne nacionalne strategije za deinstitucionalizaciju.*

U RS-u Zakonom o socijalnoj zaštiti⁴⁴ propisano je pravo na dnevno zbrinjavanje koje obuhvata različite vrste organizovanih dnevnih usluga i boravaka izvan vlastite porodice kroz koje se obezbjeđuju ishrana, njega, čuvanje, briga o zdravlju, vaspitanje i obrazovanje, psihosocijalna rehabilitacija, radna okupacija i druge usluge. Dnevno zbrinjavanje može se obavljati u drugoj porodici, ustanovi socijalne zaštite, zasebnim centrima ili dnevnim boravcima koje organizuju i pružaju javne ustanove, udruženja građana, vjerske zajednice i druga pravna lica.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske imenovalo je Radnu grupu za izradu nacrta Strategije unapređenja položaja starijih lica u Republici Srpskoj 2017-2026 gdje su planirane i aktivnosti na poboljšanju položaja starijih lica sa invaliditetom.

³⁹ „Službene novine FBiH“ br. 37/01, 40/02, 52/11 i 14/13

⁴⁰ „Službeni list SRBiH“, broj 29/77

⁴¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 40/13

⁴² „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 93/13

⁴³ „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 15/10, 57/12, 36/13

⁴⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“ 37/12 i 90/16

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS imenovalo je i Radnu grupu za izradu nacrtu Strategije za izjednačavanje mogućnosti lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2016-2026 koja je izradila prednacrt Strategije za izjednačavanje mogućnosti lica sa invaliditetom 2016-2026 sa Akcionim planovima u kojoj je previđen kao jedan od ciljeva deinstitutionalizacija.

Vlada FBiH je u julu 2014. godine usvojila Strategiju deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u FBiH 2014-2020. Rađena je u skladu sa EU Smjernicama za prelazak sa institucionalne brige na usluge podrške u zajednici kao i UN Smjernicama za alternativnu brigu o djeci, a zasniva se na uspostavljanju održivog sistema usluga radi preveniranja institucionalizacije ili izmještanje korisnika iz institucija, transformaciji ustanova socijalne zaštite, reorganizaciji centra za socijalni rad i na finansiranju ustanova u tranziciji na način da se dio sredstava sa institucionalne zaštite usmjeri na finansiranje razvoja vaninstitucionalnih usluga i oblika smještaja.

Lična pokretljivost (čl. 20)

20. *Dajte informacije o uslovima koje moraju ispunjavati osobe sa invaliditetom da bi dobile pomagala za mobilnost i komunikaciju i o obimu sredstava Lutrije da pokriju sve osobe sa invaliditetom koje imaju pravo na pomoć i rehabilitaciju, bez obzira na entitet prebivališta.*

U Brčko Distriktu BiH, uslovi koji se moraju ispunjavati da bi se dobila pomagala za mobilnost i komunikaciju regulisani su Pravilnikom o načinu i postupku ostvarivanja prava na ortopedska i druga pomagala osiguranih lica Fonda zdravstvenog osiguranja Brčko distrikta BiH⁴⁵.

U RS-u, Pravilnik o pravu na medicinska sredstva⁴⁶ propisuje sadržaj, obim i način ostvarivanja prava na medicinska sredstva kao prava na zdravstvenu zaštitu, propisanog Zakonom o zdravstvenom osiguranju. Način ostvarivanja prava na medicinsko sredstvo podrazumijeva postupak predlaganja, propisivanja i odobravanja medicinskog sredstva. Pravo na medicinsko sredstvo ostvaruje se kod pravnog subjekta registrovanog kod nadležnog organa sa kojim JU Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske ima zaključen ugovor o isporuci medicinskog sredstva osiguranim licima. Osigurano lice ostvaruje pravo na medicinsko sredstvo u skladu sa medicinskim indikacijama i drugim uslovima utvrđenim Listom medicinskih sredstava, na osnovu kojih se izdaje nalog za nabavku/popravku medicinskog sredstva, propisan na obrascu koji se nalazi u prilogu pravilnika.

Oblast lijekova i medicinskih sredstava uređena je Zakonom o lijekovima i medicinskim sredstvima⁴⁷ na osnovu kojeg je propisana nadležnost Republike Srpske u pogledu prometa lijekova i medicinskih sredstava na malo u skladu sa čim je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske donijelo Zakon o apotekarskoj djelatnosti⁴⁸. Lijekovi i medicinska sredstva koja se prometuju u apotekama i medicinska sredstva koja se prometuju u specijalizovanim prodavnicama moraju biti odgovarajućeg kvaliteta, bezbjednosti i djelotvornosti. Navedeno se za lijekove garantuje dozvolom za stavljanje u promet u Bosni i Hercegovini, a za medicinska

⁴⁵ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH” broj:4/16

⁴⁶ „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 114/12, 59/14, 94/14 i 100/14

⁴⁷ „Službeni glasnik BiH”, broj 58/08

⁴⁸ „Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 118/09, 1/12 i 33/14

sredstva upisom u registar medicinskih sredstava za teritoriju BiH, a što je u skladu sa Zakonom o lijekovima i medicinskim sredstvima BiH u nadležnosti Agencije za lijekove i medicinska sredstva BiH.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke iz dijela budžetskih prihoda FBiH ostvarenih iz igara za sreću svake godine podržava projekte zaštite prava djece koja su žrtve zlostavljanja, pedofilije, prosjačenja, a na koja se prijavljuju i udruženja i nevladine organizacije koje se bave pravima djece i odraslih osoba sa invaliditetom

Sloboda izražavanja i mišljenja i pristup informacijama (čl. 21)

21. *Dajte informacije o pristupačnosti informacija koje pružaju javni emiteri i privatni mediji i koji poticaji i sankcije su na raspolaganju za poboljšanje pristupačnosti u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama.*

U posljednjim godinama nije došlo do značajnijeg poboljšanje informacione pristupačnosti za osobe sa invaliditetom. Informacije sa terena i istraživanja organizacija lica sa invaliditetom i ostalih organizacija civilnog društva pokazuju da medijski programi nisu prilagođeni za slijepa lica i lica sa oštećenjem sluha. Ne koriste se titlovi za programske sadržaje, odnosno govorni prevod za sadržaje na stranom jeziku, a vrlo mali broj je emisija na nacionalnim televizijama uz tumača gestovnog govora. Isto tako, u službenoj korespondenciji ne koristi se gestovni govor, Brajevo pismo, odnosno sva druga dostupna sredstva, načini i oblici komunikacije po izboru osoba sa invaliditetom.

Ne postoji jedinstven propis u kome se reguliše obaveza državnih organa i institucija da licima sa invaliditetom osiguraju pravo na informacije u pristupačnim formatima i tehnikama.

Poštivanje doma i porodice (čl. 23)

22. *Objasnite koje mjere se preduzimaju da se spriječi da djeca sa invaliditetom budu odvojena od svojih porodica i smještena u institucije i koje mjere se preduzimaju da se pruži potrebna podrška porodicama sa članovima s invaliditetom.*

U Brčko Distriktu BiH, djeca sa posebnim potrebama ili djeca sa invaliditetom, koja su prošla kroz sistem socijalne zaštite Brčko distrikta BiH, su najčešće djeca koja su od rođenja unutar svojih porodica. Kroz sistem socijalne i dječije zaštite je maksimalno pružena podrška porodicama sa djecom sa posebnim potrebama (uvećan dodatak na dijete, dodatak za njegu i pomoć drugog lica, zdravstvenu zaštitu, prirodne pomoći, subvencije za električnu energiju).

U RS-u, Zakonom o socijalnoj zaštiti Republike Srpske⁴⁹ propisano je da su korisnici socijalne zaštite lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, između ostalih, djeca sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom.

Oblast invalidnosti se detaljnije obrađuje u Pravilniku o utvrđivanju sposobnosti lica u postupku ostvarivanja prava iz socijalne zaštite i utvrđivanju funkcionalnog stanja korisnika⁵⁰ i Pravilniku o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju⁵¹.

U odnosu na medicinski model iz 2012. godine, sada se procjene potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju, kao i funkcionalne procjene lica sa invaliditetom baziraju na socijalnom modelu. Ukinut je sistem razvrstavanja upravnim postupkom na osnovu dijagnoze i izrađuje se individualni plan podrške što je jedan od većih iskoraka u sistemu socijalne zaštite.

Zakonom o socijalnoj zaštiti razvija se mješoviti sistem socijalne zaštite kroz razvoj osnovnih i proširenih prava i usluga koji su sistem podrške u svakodnevnom životu svim licima sa invaliditetom, uključujući i pravo na dnevno zbrinjavanje koje obuhvata različite vrste organizovanih dnevnih usluga i boravaka izvan vlastite porodice.

Obrazovanje (čl. 24)

23. *Dajte informacije o budžetskim i drugim mjerama koje su uvedene da osiguraju inkluzivno obrazovanje na svim nivoima u cijeloj državi članici. Koji su rezultati Strateških pravaca razvoja obrazovanja 2008-2014.*

U RS-u svi zakoni u oblasti obrazovanja regulišu i prava djece sa smetnjama u razvoju, počevši od predškolskog pa do visokog obrazovanja. Djeca sa smetnjama u razvoju su uključena u osnovno obrazovanje u redovna odjeljenja (inkluzija), a nastavnici sa ovim učenicima rade po individualno prilagođenim programima, zavisnim od mogućnosti djece. Srednjoškolsko obrazovanje se odvija u redovnim ili specijalnim školama.

Ministar donosi Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja programa u predškolskim ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju, kao i nastavni plan i program za učenike sa posebnim potrebama za svaku vrstu i stepen ometenosti u razvoju učenika. U okviru Centra za predškolsko vaspitanje i obrazovanje Banja Luka postoji predškolska ustanova za rad sa djecom sa poteškoćama u razvoju „Marija Mažar“, kao i četiri centra za obrazovanje i vaspitanje djece sa smetnjama u razvoju.

Za kategoriju studenata sa invaliditetom prvog, drugog i trećeg ciklusa studija koji ostvaruju pravo na dodatak za njegu i pomoć drugog lica obazbjeđuju se stipendije.

Ovoj kategoriji se posvećuje pažnja i u Strategiji razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2016 – 2021. Strateški ciljevi su usmjereni na: izradu efikasnijeg i kvalitetnijeg sistema usluga predškolskog vaspitanja i obrazovanja (organizovanje mobilnih timova vaspitača i stručnih saradnika, razvijanje programa psihosocijalne podrške za roditelje djece sa smetnjama u razvoju), potpuni obuhvat djece obaveznim devetogodišnjim osnovnim vaspitanjem i obrazovanjem, podrška inkluziji u srednjem obrazovanju i vaspitanju sa odgovarajućim mjerama, povećanje kompetencija nastavnog kadra kroz inicijalno obrazovanje i kontinuirano stručno usavršavanje, jačanje socijalne prihvatljivosti i podrške učenika sa smetnjama u razvoju, ublažavanje barijera radi lakšeg pohađanja

⁴⁹ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 37/12 i 90/16

⁵⁰ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 116/12 i 111/13

⁵¹ „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 117/12

nastave učenika sa smetnjama u razvoju, i kreiranje okruženja koje će omogućiti djeci sa smetnjama u razvoju lakšu intervenciju u društvu nakon završetka srednje škole.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je kroz program „Pomoć projektima inkluzije i projektima poboljšanja rada sa djecom sa posebnim potrebama“ u 2011. godini izdvojilo 140.720,00 KM, u 2012. godini 213.810,00 KM, a u 2013. 230.350,00 KM. Kroz program „Pomoć projektima poboljšanja odgojno-obrazovnog rada sa djecom sa poteškoćama u razvoju,“ u 2014. godini je izdvojeno 45.000,00 KM, a u 2015. godini 156.000,00 KM. U 2016. godini je kroz program „Podrška projektima poboljšanja inkluzivnosti predškolskog i osnovnog obrazovanja“ izdvojena su sredstava u iznosu od 277.900,00 KM. U okviru Programa raspodjele sredstava Transfera za finansiranje studentskog standrada, Ministarstvo izdvaja sredstava za podršku studentima s invaliditetom iz BIH, a koji studiraju u javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH, za šta je u periodu 2014-2015 izdvojeno 110.000,00 KM. Vezano za aktivnosti provođenja Strateških prava razvoja obrazovanja u BiH 2008-2015 Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je bio partner u projektu „Jednake mogućnosti mogućnosti za studente sa posebnim potrebama u visokom obrazovanju“ (EQOPP) u okviru kojeg su osnovani uredi za studente sa posebnim potrebama na svim javnim visokoškolskim ustanovama. Kroz drugi TEMPUS projekta „Ka održivom i jednakopravnom finansiranju visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji“, BiH se po prvi put pridružila petom ciklusu EUROSTUDENT istraživanja o socijalnoj dimenziji visokog obrazovanja koji se provodio u periodu 2012-2015. U navedenom periodu su donijeti i drugi značajni dokumenti, a koji se odnose na obrazovanje i inkluziju osoba sa invaliditetom, a to su: Strategija za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u FBiH 2011-2015; Strateški pravci razvoja visokog obrazovanja u FBiH 2012-2022; Strateški pravci razvoja karijerne orijentacije u FBiH 2015-2020 i Strateški plan za uapređenje ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2013.2017.

Zdravstvena zaštita (čl. 25)

24. *Dajte informacije koje mjere su preduzete kako bi se osigurala pristupačnost zdravstvenih usluga, tskode i kroz obuku osoblja, za sve osobe s invaliditetom, uključujući žene s invaliditetom i njihov pristup uslugama za zaštitu reproduktivnog zdravlja.*

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske koordiniralo je aktivnosti na izradi Strategije unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2010-2015 i trenutno koordinira aktivnosti na pripremi Strategije za izjednačavanje mogućnosti lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2016-2021. Reforma zdravstvenog sistema Republike Srpske, u proteklih deset godina, odnosila se na poboljšanje dostupnosti postojećih zdravstvenih usluga, što je obuhvatalo ulaganje napora da se licima sa invaliditetom omogući dostupnost⁵² postojećih zdravstvenih usluga i usluga rehabilitacije, vodeći računa o njihovom polu, dobi, ali i svim specifičnostima nastalim usljed invaliditeta, te da im se obezbijedi isti obim, kvalitet i standard zdravstvenih i rehabilitacijskih usluga koje se pružaju ostalim građanima, uključujući usluge vezane za polno i reproduktivno zdravlje, te zdravstvene programe kojima je obuhvaćeno cjelokupno

⁵² Arhitektonska dostupnost, prilagođeni transport i specijalni transport do zdravstvene ustanove, dostupnost u smislu približavanja ustanova i zdravstvenih radnika koji pružaju zdravstvene usluge što bliže mjestima stanovanja, te dostupnost u smislu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu

stanovništvo. Unapređenje zdravstvenih usluga koje su usmjerene i prilagođene licima sa invaliditetom podrazumijeva ranu identifikaciju i intervenciju u cilju prevencije nastanka i sprečavanja pogoršanja invaliditeta. Radilo se i na aktivnostima podizanja svijesti zdravstvenih radnika o ljudskim pravima, dostojanstvu, nezavisnosti i potrebama lica sa invaliditetom kroz obrazovanje i promovisanje etičkih standarda u svim oblastima pružanja usluga zdravstvene zaštite. U jednom od ciljeva navedene Strategije- Osigurati jednak pristup uslugama zdravstvene zaštite za lica sa invaliditetom bez obzira na pol, dob, porijeklo ili stepen invaliditeta predviđena je bila aktivnost- Obezbijediti dovoljan broj ginekološko-akušerskih ambulanti opremljenih adekvatnom opremom prilagođenom ženama sa invaliditetom koja je u skladu sa potrebama žena sa invaliditetom i obezbjeđena, imajući u vidu da sve žene sa invaliditetom ne zahtjevaju posebnu opremu prilikom pružanja zdravstvene usluge.

Federacija BiH svim građanima garantuje neotuđivo pravo na ostvarivanje zdravstvene zaštite, uključujući osobe sa invaliditetom koje ostvaruju zdravstvenu zaštitu po jednakim uslovima kao i ostale osigurane osobe. Prema važećim propisima u zdravstvu utvrđeni su uslovi pristupačnosti za osobe sa invaliditetom, što uključuje uklanjanje arhitektonskih barijera, obezbjeđivanje tumača znakovnog jezika ili ako je neophodna pisana informacija na pismu razumljivom za tu osobu. Ipak većina ustanova zdravstvene zaštite u urbanim i u ruralnim oblastima su fizički nepristupačne, a ginekološke i stomatološke usluge nisu prilagođene za osobe sa invaliditetom koje se ne mogu kretati same, kao i osobe sa intelektualnim teškoćama. I dalje su za veliki broj osoba sa invaliditetom nedostupni programi medicinske rehabilitacije, te ne postoji programi adekvatnog utrdivanja potreba za ortopedskim i drugim pomagalicama. U FBiH pravo na jedan besplatan postupak vantjelesne oplodnje imaju parovi koji imaju invaliditet, a sredstva su osigurana iz Fonda solidarnosti FBiH u okviru programa Humana reprodukcija osoba sa invaliditetom.

Na osnovu Politike za unepređenje ranog rasta i razvoja djece FBiH usvojene od strane Vlade FBiH, ministri obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite Federacije BiH su 2012. godine potpisali Protokol o saradnji u oblasti unapređenja ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2013-2017. Potpisani su i kantonalni protokoli o interresornom djelovanju na unapređenju ranog rasta i razvoja djece, a započeto je i sa izradom akcionih planova. Navedene aktivnosti provedene su uz podršku UNICEF-a.

Donesen je Pravilnik o kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji u oblasti rane detekcije, dijagnostike, intervencije i praćenja razvojnih i drugih poremećaja koji utiču na rast i razvoj djece kojim se propisuje da se ovo provodi u porodičnom okruženju ili u zajednici, u zdravstvenim, predškolskim i školskim ustanovama, te u ustanovama socijalne zaštite. Proces profesionalne edukacije je započet u aprilu 2015. godine, te su razvijeni vodiči za stručnjake iz oblasti ranog rasta i razvoja.

Habilitacija i rehabilitacija (čl. 26)

25. *Koji su koraci preduzeti da se poveća dostupnost i pristupačnost habilitacije i rehabilitacije, uključujući pomoćne tehnologije, relevantne za samostalan život?*

Cilj Politike unapređivanja zdravlja stanovništva Republike Srpske do 2020. godine⁵³ je unapređivanje zdravlja stanovništva, i to kroz kontrolu nezaraznih i zaraznih bolesti, promovisanje mentalnog zdravlja i ljudskih prava implementacijom Evropske deklaracije o zdravlju djece i mladih ljudi sa intelektualnim onesposobljenjima i njihovih porodica⁵⁴, i kroz zaštitu ljudskih prava osjetljivih grupa i razvijanja ustanova za mentalno zdravlje koje se bore protiv stigmatizacije i podržavaju reintegraciju u zajednici.

Cilj Politika unapređenja ranog rasta i razvoja djece u Republici Srpskoj za period od 2011 - 2016. godine⁵⁵ je unapređenjem ranog rasta i razvoja, a težeći najvišim standardima zajednice, stvoriti optimalne uslove za pravilan rast i razvoj djece, kako bi svako dijete, bez obzira na sredinu iz koje potiče i svoje individualne mogućnosti, imalo uslove za zdrav početak života, te kako bi dostiglo svoj puni potencijal. Navedeni cilj će biti ostvaren, između ostalih, kroz slijedeći prioritetan pravac djelovanja: unapređenje sistema otkrivanja (detekcije), rehabilitacije i rehabilitacije (intervencije) djece sa posebnim potrebama.

Rad i zapošljavanje (čl. 27)

26. *Objasnite koliko su efikasne mjere pozitivne diskriminacije koje su realizovane s ciljem promocije zapošljavanja osoba s invaliditetom na otvorenom tržištu rada i javnom sektoru. Navedite relevantne brojke o osobama sa invaliditetom u smislu zapošljavanja, nezaposlenosti, neaktivnog statusa i pristupa podršci i obezbjeđivanja razumog prilagođavanja.*

Mjere pozitivne diskriminacije sa ciljem promocije zapošljavanja osoba s invaliditetom u javnom sektoru su podržane u Brčko distriktu BiH.

U RS-u, mjeru "pozitivne diskriminacije" u cilju promocije zapošljavanja lica sa invaliditetom, na otvorenom tržištu rada i javnom sektoru posmatramo sa aspekta stimulativnih mjera koje obezbjeđuje JU Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida, poslodavcima na otvorenom tržištu rada, a koje uključuju novčani stimulans za zapošljavanje, odnosno samozapošljavanje invalida, te povrat doprinosa za zaposlena invalidna lica pod posebnim uslovima. Ove stimulativne mjere su u skladu sa postojećim Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida.

Drugi aspekt stimulativnih mjera, prema članovima 26. i 27. istog Zakona, a odnose se na obavezu uplate posebnog doprinosa poslodavaca koji su dužni zapošljavati lica sa invaliditetom, ali to ne čine iz objektivnih razloga kojim se finansiraju stimulativne mjere.

Pozitivan efekat stimulativnih navedenih mjera je sve slabiji, jer prema podacima JU Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida, interes za zapošljavanje i samozapošljavanje lica sa invaliditetom u privatnom sektoru u RS je u padu (što se vidi na osnovu tabele u prilogu), što se može objasniti, prije svega, sa opštim privrednim ambijentom.

⁵³ "Službeni glasnik Republike Srpske" broj 92/12

⁵⁴ European Declaration on health of children and Young People with Intellectual Disabilities and their families

⁵⁵ "Službeni glasnik Republike Srpske" broj 37/11

Pregled zapošljavanja i samozapošljavanja invalida u periodu 2012-2016. godina financiran sredstvima JU Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida:

GODINA	ZAPOSLENO LICE SA INVALIDITETOM	IZDVOJENA SREDSTAVA
2012	260	674.934,52
2013	101	220.466,43
2014	59	99.600,00
2015	40	95.430,00
2016	40	104.684,59

Pored zapošljavanja lica sa invaliditetom putem stimulaturnih mjera koje obezbjeđuje JU Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida, zapošljavanje lica sa invaliditetom se vrši i posredstvom JU „Zavod za zapošljavanje Republike Srpske“. Prema podacima te ustanove u 2014. godini je zaposleno 297 lica sa invaliditetom, u 2015. godini 336 lica sa invaliditetom i u 2016. godini zaključno sa desetim mjesecom 266 lica sa invaliditetom, što pokazuje da zapošljavanje posredstvom Zavoda ima tendenciju rasta.

Na evidenciji aktivnih tražilaca posla JU „Zavod za zapošljavanje Republike Srpske“ sa desetim mjesecom 2016. godine evidentirano je ukupno 2.001 lice sa invaliditetom različitih kategorija.

U FBiH, mjere zapošljavanja osoba sa invaliditetom se provode u okviru nadležnosti Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. U tabeli su prikazani statistički pokazatelji mjera koje je Fond proveo u periodu 2011.- prva polovina 2016. godine.

Tabela 1. Novčani stimulans za novo zapošljavanje osoba sa invaliditetom

Javni poziv/godina	Iznos dodjeljenih sredstva	Broj zaposlenih osoba	Određeno	Neodređeno	Pod opštim uslovima	Pod Posebnim uslovima
DECEMBAR 2011.	150.000,00	30	19	11	15	15
APRIL 2012.	792.348,04	83	66	17	30	53
NOVEMBAR	1.035.440,00	104	54	50	52	52

2012.						
APRIL 2013.	1.220.854,00	132	73	59	42	90
OKTOBAR 2013.	1.735.598,00	160	60	100	91	69
APRIL 2014.	1.885.911,00	163	18	145	71	92
OKTOBAR 2014.	2.558.200,00	218	26	192	115	103
MAJ 2015.	2.944.200,00	244	60	184	151	93
OKTOBAR 2015.	3.518.550,00	294	63	231	138	156
APRIL 2016.	3.404.450,00	282	62	220	143	139
Ukupno:	19.245.551,04	1710	501	1209	848	862

Fond podržava održivost zaposlenosti, razvoj privrednih društava za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, kao i profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom.

U tabeli 2. prikazana su sredstava izdvojena za navedene programe/projekte za period 2011.- prva polovina 2016. godine.

Tabela 2. Programi i projekti

Javni poziv	Održivost	Razvoj	Novčani stimulans kroz razvoj	Rehabilitacija	Ukupno po javnom pozivu
DECEMBAR 2011.	553.075,00	132.800,00		164.125,00	850.000,00
APRIL 2012.	428.796,00	499.152,87		294.810,00	1.222.758,87
NOVEMBAR 2012.		739.224,48	148.500,00	229.300,00	1.117.024,48
APRIL 2013.		540.200,00	406.700,00	196.300,00	1.143.200,00
OKTOBAR 2013.	657.091,00	411.770,00	216.615,00	256.720,00	1.542.196,00
APRIL 2014.	482.461,00	420.853,00	301.897,00	210.000,00	1.415.211,00
OKTOBAR 2014.	792.316,00	453.893,00	320.300,00	130.132,00	1.696.641,00
MAJ 2015.	278.610,24				278.610,24
OKTOBAR 2015.	342.750,79	664.751,80		237.472,62	1.244.975,21
APRIL 2016.	1.218.822,23	237.859,44		249.141,20	1.705.822,87

Kroz programe i projekte rehabilitacije podržano je 769 osoba sa invaliditetom u periodu 2011.- prva polovina 2016. godine, te su kroz projekte razvoja dodatno zaposlene 64 osobe sa invaliditetom.

Odgovarajući životni standard i socijalna zaštita (čl. 28)

27. *Dajte informacije o provedbi Zakona o socijalnoj zaštiti, posebno o procesu deinstitucionalizacije. Objasnite kako su prava i usluge osigurane za sve osobe s invaliditetom i koje mjere postoje za otklanjanje razlika u tretmanu koje postoje u različitim grupama osoba sa invaliditetom*

Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta BiH⁵⁶ je 100% provodiv zakon, kao i budžetske implikacije na isti. Sva prava iz sistema socijalne (i dječije) zaštite su ostvarljiva i finansijski potkrepljena. Proces socijalne zaštite u Brčko distriktu BiH je centralizovan i kao takav funkcionalan.

U RS-u, Zakon o socijalnoj zaštiti predviđa nekoliko izvora finansiranja sistema socijalne zaštite: iz javnih prihoda koji se obezbjeđuju u Budžetu Republike i jedinica lokalne samouprave; iz donatorskih sredstava (pravnih i fizičkih lica) i iz priloga građana, te vlastitim sredstvima korisnika socijalne zaštite. Sredstva za ostvarivanje prava na novčanu pomoć i prava na dodatak za pomoć i njegu drugog lica, obezbjeđuju se u podjednakom iznosu na nivou lokalne zajednice i na nivou Republike. Konceptom finansiranja nastoji se stvoriti više prostora u budžetima jedinica lokalne samouprave kako bi se redovno i adekvatno finansirala ostala prava predviđena Zakonom o socijalnoj zaštiti. Nastoji se uspostaviti ujednačenost ostvarivanja prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti na cijelom području Republike Srpske. Zakon o socijalnoj zaštiti je povećao nominalne iznose pojedinih prava na način da se uvodi fleksibilna osnovica obračuna, i povećavaju se koeficijenti obračuna. Zakonskim rješenjem predviđeno je da osnova za obračun visine davanja bude prosječna neto plata ostvarena u Republici Srpskoj u prethodnoj godini, čime se uvodi automatsko usklađivanje novčanih iznosa sa opštim kriterijem, kretanjem neto zarada zaposlenih.

U Akcionom planu u cilju sprečavanja budućih povreda ljudskih prava po članu 5. Konvencije u vezi prisilnog smještaja lica sa poremećajima u mentalnom zdravlju u Republici Srpskoj⁵⁷ kao jedan od ciljeva predviđeno je izmještanje lica sa poremećajima u mentalnom zdravlju iz ustanova u lokalne zajednice u skladu sa individualnim planom brige i podrške korisniku i razvijatnje mješovite usluge podrške licima sa poremećajima u mentalnom zdravlju u lokalnoj zajednici.

Kada je riječ o mjerama na prevazilaženju razlika u tretmanu koje postoje u različitim grupama osoba sa invaliditetom, iste su planirane u okviru nacrtu Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe sa invaliditetom u FBiH. Ovim Zakonom bi se osiguralo da sve osobe sa istim stepenom i vrstom invaliditeta, bez obzira na uzrok nastanka, imaju ista materijalna prava.

Učešće u političkom i javnom životu (čl. 29)

28. *Dajte informacije o pozitivnom zakonodavstvu i odgovarajućim praksama za obezbjeđivanje alternativnog materijala za glasanje, posebno na Brajevom pismu i u formatima jednostavnim za čitanje. Pojasnite kako se osigurava pravo glasa za osobe sa invaliditetom koje se nalaze pod starateljstvom.*

⁵⁶ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“ broj: 1/03, 4/04, 19/07 i 2/08

⁵⁷ „Službeni glasnik Republike Srpske broj: 77/16

Izbornim zakonom u Bosni i Hercegovni⁵⁸ propisano je da Centralna izborna komisija BiH utvrđuje formu i sadržaj glasačkog listića za sve nivoe neposrednih izbora u BiH, te podatke koje sadrži glasački listić. Propisano je da, na zahtjev birača koji je slijep, nepismen ili fizički nesposoban, predsjednik biračkog odbora odobrava primjenu postupka po kojem drugo lice, koje izabere birač koji nije u mogućnosti da glasa pomaže tom biraču pri potpisivanju u izvod iz Centralnog biračkog spiska i pri glasanju. Asistent pri glasanju ne mora biti registrovan kao birač, može pomagati samo jednom biraču, ali ne može biti član biračkog odbora ili akreditovani posmatrač ispred političkog subjekta.

Centralna izborna komisija BiH do sada nikada nije koristila posebnu formu glasačkog listića na Brajevom pismu za slijepu i slabovide osobe. Takođe Komisija ne posjeduje evidenciju podataka u Centralnom biračkom spisku o biračima koji su slijepi kako bi za njih mogla odštampati listiće na Brajevom pismu kao i ostale neophodne aktivnosti u smislu organizacije biračkog mjesta u svakoj izbornoj jedinici, pripremu specifičnog izbornog materijala, kao i obuku osoblja za brojanje glasačkih listića pisanih Brajevim pismom.

Pravilnikom o načinu provođenja izbora u BiH⁵⁹ propisana je pomoć drugog lica biraču koji je slijep, nepismen ili fizički nesposoban, te je propisana mogućnost glasanja putem mobilnog tima.

Svi informativni spotovi prilikom motivacijske i informativne kampanje za birače u izbornoj godini o načinu upisa u birački spisak i o načinu glasanja prilagođeni su osobama sa oštećenjem sluha, i isti se emituju uz tumača znakovnog jezika.

Prema Izbornom zakonu BiH propisano je da Centralni birački spisak ne sadrži imena državljana BiH koji su pravosnažnom odlukom nadležnog organa lišeni potpune poslovne sposobnosti, te se ove osobe brišu iz spiska, ali se mogu ponovno upisati ukoliko im se vrati poslovna sposobnost.

C. Posebne obaveze (čl. 31-33)

Statistika i prikupljanje statističkih podataka (čl. 31)

29. *Objasnite kako država članica namjerava poboljšati sistematsko prikupljanje podataka u oblasti invalidnosti sa posebnim osvrtom na rezultate popisa 2013. godine.*

Kroz Popis stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2013. godine u skladu sa preporukama Vašingtonske grupe za statistiku u oblasti invalidnosti prikupljeni su podaci o vrsti, uzroku i stepenu invalidnosti. Podaci se mogu koristiti za proučavanje socio-ekonomskih i demografskih karakteristika stanovništva sa invaliditetom i poređenje sa stanovništvom bez invaliditeta. U narednom periodu planirano je da se objavi Tematska knjiga „Invaliditet“, u kojoj će biti prikazani detaljniji podaci prikupljeni u popisu o ovoj oblasti. Statističke institucije u BiH kroz svoje planove i programe rada nisu planirale bilo kakve (redovne) aktivnosti vezane za prikupljanje podataka za oblast invaliditeta.

⁵⁸ „Službeni glasnik BiH“ br. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 7/14 i 31/16

⁵⁹ „Službeni glasnik BiH“ br. 32/16 i 43/13

OSOBE SA POTEŠKOĆAMA PREMA VRSTI POTEŠKOĆE I SPOLU / DISABILITY BY TYPE AND SEX

Teritorija / Territory	Spol / Sex	Ukupno Total	Ukupno sa poteškoćama / Total with disability	VRSTA POTEŠKOĆE / TYPE OF DISABILITY						Sa više poteškoća / With more than one difficulties
				Vid iako nosi naočale / Seeing, even with the use of glasses	Sluh, iako koristi slušni aparat / Hearing, even with the use of hearing aids	Hod ili penjanje uz stepenice / Walking or going upstairs	Pamćenje ili koncentracija / Remembering or concentrating	Odijevanje i održavanje lične higijene / Dressing and bathing	Komunikacija (sporazumijevanje sa drugima) / Communication (understanding other people)	
BOSNA I HERCEGOVINA	Ukupno	3.531.159	294.058	121.620	70.762	184.430	55.875	39.164	32.002	110.230
	M	1.732.270	132.975	50.613	34.448	77.489	25.058	16.645	15.473	46.379
	Ž	1.798.889	161.083	71.007	36.314	106.941	30.817	22.519	16.529	63.851
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	Ukupno	2.219.220	181.927	74.413	42.221	114.822	35.601	24.345	20.180	68.156
	M	1.087.993	81.695	30.746	20.243	47.911	16.020	10.317	9.846	28.473
	Ž	1.131.227	100.232	43.667	21.978	66.911	19.581	14.028	10.334	39.683
REPUBLIKA SRPSKA	Ukupno	1.228.423	104.454	43.899	26.595	64.737	18.737	13.803	10.969	39.057
	M	603.027	47.844	18.466	13.247	27.546	8.363	5.901	5.219	16.624
	Ž	625.396	56.610	25.433	13.348	37.191	10.374	7.902	5.750	22.433
BRČKO DISTRIKT BOSNE I HERCEGOVINE	Ukupno	83.516	7.677	3.308	1.946	4.871	1.537	1.016	853	3.017
	M	41.250	3.436	1.401	958	2.032	675	427	408	1.282
	Ž	42.266	4.241	1.907	988	2.839	862	589	445	1.735

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2013. godine

Provođenje i praćenje provođenja Konvencije na nacionalnom nivou (čl. 33)

30. *Dajte informacije o kontakt tački kao i o nezavisnom mehanizmu države članice za praćenje primjene Konvencije, posebno o njegovom mandatu, nezavisnosti i transparentnosti. Navedite informacije o budžetskoj podršci za uključivanje nezavisnih organizacija osoba sa invaliditetom u aktivnosti praćenja.*

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH ima koordinirajuću ulogu po pitanju izvještavanje po osnovu UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

Na nivou Bosne i Hercegovine, a u skladu sa članom 33. UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom Odlukom Vijeća ministara BiH je formirano Vijeće za osobe sa invaliditetom BiH⁶⁰ kao stalno, stručno, savjetodavno, interresorno i koordinirajuće tijelo Vijeća ministara Bosne i Hercegovine. Jedna od nadležnosti ovog tijela je i „ostvarivanje saradnje sa međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama, učešće u izradi akcionih planova i drugih dokumenata čiji je cilj poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom, te iniciranje projekata podrške svim drugim udruženjima osoba sa invaliditetom i realizacija svih drugih aktivnosti kojima se promovira i poboljšava položaj osoba sa invaliditetom u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom i Opcionim protokolom“. Vijeće za osobe sa invaliditetom BiH u svom sastavu ima 10 članova ispred nevladinih organizacija osoba sa invaliditetom sa područja cijele BiH koji predstavljaju različite kategorije osoba sa invaliditetom, te su oni na taj način direktno uključeni u praćenje Konvencije. Rad Vijeća se finansira iz budžeta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Interresorno tijelo Vlade Republike Srpske za podršku licima sa invaliditetom je stalno, stručno, savjetodavno, interresorno i koordinirajuće tijelo Vlade Republike Srpske koje prati primjenu Konvencije, a u čijem sastavu su predstavnici svih ministarstava i predstavnici organizacija lica sa invaliditetom.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske je iz lutrijskih sredstava podržalo programske aktivnosti Saveza lica sa invaliditetom koji su stekli status od javnog interesa, kao i projektne aktivnosti svih ostalih organizacija lica sa invaliditetom, udruženja građana, ustanova socijalne zaštite i socijalno-humanitarnih organizacija.

⁶⁰ “Službeni glasnik” BiH br. 21/11